

Згвалтування Берліна: невідома історія війни

Скоро сутінки, і я прийшла до Трептов-парку в Східному Берліні, щоб побачити величезний пам'ятник радянським воїнам. Я бачу чоловіка, який тримає дитину. Я, Люсі Еш, дивлюся на 12-метрову статую, що зображає радянського солдата з мечем в одній руці, маленькою німецькою дівчинкою в іншій, який топче зламану свастику. Монумент освітлений зсередини і виглядає як квазірелігійна картина.

Це останній притулок для 5000 з 80000 радянських солдатів, які загинули в битві за Берлін з 16 квітня по 2 травня 1945 року. Деякі німці називають цей меморіал могилою невідомого гвалтівника.

Можна побачити Росію-матір у червоному плащі, яка скорботно дивиться донизу, і напис, який свідчить, що ця війна врятувала цивілізацію Європи від фашистів. Це історія, що містить графічні та тривожні матеріали. Багато росіян вважають згадки про насильство радянських солдатів у переможеній Німеччині образливими і регулярно відкидають їх у російських ЗМІ як західний міф.

Ви, звісно, не можете говорити про те, що сталося в Німеччині 1945 року, в ізоляції. Щоб зрозуміти передісторію, мені довелося поїхати до Москви і повернутися назад у часі, тому що спочатку було нацистське вторгнення в Росію, або, як говорив Гітлер, війна на знищення. Я прямую в передмістя на північному сході Москви, щоб зустрітися з ветераном війни.

Чесно кажучи, я трохи тривожуся, бо нещодавно Дума - російський парламент - ухвалила закон, у якому зазначено, що будь-хто, хто ганьбить Червону Армію або російську історію у Великій Вітчизняній війні, може зіштовхнутися зі штрафами і до п'яти років в'язниці.

92-річний Юрій Васильович Ляшенко, вкритий медалями, прийняв мене у своїй тісній квартирі на верхньому поверсі багатоповерхового будинку, почастивавши вареними яйцями і бренді. Його батько був артистом, і маленький Юра танцював на сцені з ним у червоному плащі та з дерев'яним кинджалом. Він хотів стати інженером, але перш ніж він зміг вступити до університету, його призвали в армію.

Юрій Васильович щойно виголосив тост, сказавши, що вони вели дуже довгу і важку війну, щоб принести мир у Європу, і що він сподівається, що не буде третьої світової війни. Тости за мир були кліше радянської епохи і часто здавалися завченими, але слова Ляшенка мені здалися щирими. Разом ми вирушаємо в подорож, насичену бренді, більш ніж на сім десятиліть назад, до пакту Ріббентропа-Молотова, який зробив Гітлера і Сталіна союзниками, аж поки одного літнього дня 1941 року фюрер не запустив операцію "Барбаросса".

Чи пам'ятаєте ви, що робили 22 червня, коли німці вторглися в СРСР?

Звичайно, пам'ятаю. Я можу дуже чітко це уявити. Наші командири пішли на перерву, залишивши нас самих у наметах. О 4-й ранку ми почули звуки тріску і клацань, потім раптом наші намети почали тремтіти, кулі пробивали полотно. Один із його чотирьох шкільних друзів опинився в боях у Білорусії. Пізніше він написав Ляшенку.

Він сказав, що коли німці проходили через населені пункти, вони знищували їх повністю. Нічого не залишалось. Тільки труби від димоходів, де раніше були будинки.

І така сама історія була в Україні. Куди б не йшли німці, люди і села стиралися з лиця землі. Ляшенко невдовзі був поранений неподалік українського міста Вінниця і мало не втратив ногу.

Після двох років у низці військових госпіталів він повернувся до строю, б'ючись до самого Берліна, де ми знову його зустрінемо пізніше. За три місяці після вторгнення до Радянського Союзу Гітлер вихваляв своє вторгнення як найбільшу битву в історії світу проти ворога, який був не людьми, а тваринами. Вермахт нібито був добре організованою силою арійців, які ніколи не замислювалися б про секс із нижчим сортом людей.

Але що відбувалося насправді?

Один із дослідників цього питання - Олег Будницький, видатний історик із Вищої школи економіки в Москві, який називає себе сам "архівним щуром". Він виступив із дослідженням сексуального насильства як на німецькій, так і на російській території.

Ви знаєте, формально німцям було заборонено вступати в сексуальні стосунки з місцевими жінками. Були дві причини: одна ідеологічна, але найважливіша причина полягала в тому, що німецьке командування боялося зараження венеричними захворюваннями.

Теоретично це було заборонено. Практично німецькі солдати не звертали уваги на цю заборону. Вони створили систему військових борделів.

Борделі?

Так, борделі. І деякі місцеві жінки були змушені працювати в цих борделях, бо в них не було інших засобів до виживання. Також були випадки зґвалтувань.

Іноді такі випадки розглядалися німецькими військовими судами. Згідно з одним німецьким суддею, слов'янські жінки не розуміють поняття честі, тому зґвалтування - не велика провина. Основна причина покарання була порушенням військової дисципліни.

Тобто порушення дисципліни було набагато гіршим, ніж саме зґвалтування жінки?

Так, саме так. Цю фотографію було зроблено німецьким солдатом, солдатом вермахту. І ви можете побачити його тінь на знімку, він виглядає як поле з кукурудзою.

Важко знайти прямі докази того, як німецькі солдати поводитися з російськими жінками. Багато жертв не вижили. Однак Йорг Морі, директор Німецько-російського музею в Берліні, має фотографію, яку хоче показати мені.

Це фото, зроблене в Криму з особистого альбому німецького солдата, на якому зображено тіло жінки, розпростерте на землі. Схоже, що її вбили під час зґвалтування або після нього. Її спідниця задерта, а руки лежать перед обличчям.

І її панчохи спущені. Так, це шокує фото. Воно не говорить про війну, воно показує її.

Сексуальне насильство з боку німецьких військ - це не обговорювана тема в Росії, але іноді вона спливає. Фільм "Баби царства" з кінця 60-х років показує 15-річну сільську дівчинку, яка допомагає німецькому солдату вчити російську мову. Усі посміхаються їй у її бавовняній сукні. Вона виправляє його акцент, коли він намагається зґвалтувати її.

У 1942 році Верховна Рада створила надзвичайну державну комісію для розслідування злочинів нацистських загарбників. Вона містить деякі жахливі свідчення зґвалтувань і тортур. Але потім про це мало хто говорив, - каже Олег Будницький. Близько 70 мільйонів росіян жили на окупованих територіях під німецьким правлінням. 75% із них були жінки.

Можливо, для російських чоловіків визнати, що вони залишили жінок під владою німецьких солдатів, було також свого роду ганьбою.

У вас є докази того, що солдати, коли вони увійшли на німецьку територію через Східну Пруссію, і що помста була дуже важливим фактором у тому, як вони поводитися з жінками?

Так, звісно, я читав такі приклади, наприклад, лист, який один радянський солдат відправив своїй сестрі до Москви, коли Червона Армія увійшла до Білорусі. Коли він на власні очі побачив спалені села, спалених людей, він написав, що, на його думку, німців слід вбивати як скажених собак.

Війна не школа гуманізму. Це школа жорстокості. Захоплені накази інструктували німецькі війська під час окупації населених місць виганяти населення з домівок, щоб воно гинуло на холоді.

Цей радянський пропагандистський фільм з англійським закадровим голосом 1942 року показує жінок у хустках, які заламують руки над купами частин тіл у снігу. Певна кількість жорстокості при виконанні цього наказу неминуча, інакше він був би порушений.

До 1944 року хід війни почав змінюватися.

Радянські війська звільняли свою територію і потім просувалися на захід до Німеччини. Російський ведмідь трошив нацистського орла дюйм за дюймом, мило за милою.

Повернувшись у квартиру в Москві, я запитала ветерана Ляшенка, чи жадав він або його товариші по Червоній Армії помсти.

Він не дає мені прямої відповіді, але каже, що для нього немає моральної еквівалентності. Гітлер наказав своїй армії знищити все наше населення, щоб зовсім не залишилося Росії. Але наше політичне керівництво працювало з цивільними особами та армією.

Згвалтування та інші злочини вирішувалися у військових частинах командирами. Технічно кажучи, Червона Армія діяла за суворими правилами, які мали захищати цивільних осіб.

Правозахисниця Маріана Муравйова з Оксфордського університету Брукса є експерткою з історії російських армійських регламентів.

Армії гвалтують не тільки жінок-ворогів, а й своїх власних жінок. Саме тому зазвичай існують дуже суворі військові закони і дисциплінарні правила, які забороняють насамперед будь-яке погане поводження з цивільним населенням, насамперед своїм власним. Під час війни діяв спеціальний закон.

Саме це і сталося 1941 року, коли було запроваджено надзвичайний стан через війну. Усі ці злочини стали підлягати судовому переслідуванню у військових судах і трибуналах. Цей злочин передбачав смертну кару в умовах війни.

Політичний відділ 19-ї армії також заявив, що коли ми плакаємо справжнє почуття ненависті в солдата, він не спробує зайнятися сексом із німецькою жінкою, бо вона буде йому противна. Але незважаючи на декларації, укази і залякування, ми знаємо, що радянські війська знехтували цими думками і мстилися жінкам. Те, чого ми не знаємо, так це кількість цих нападів.

Радянські військові трибунали у воєнний час залишаються засекреченими. І ми говоримо про період, який священний у колективній пам'яті Росії, за словами історика Другої світової війни Ентоні Бівора. Росіяни, радянські громадяни, так багато страждали з 1917 року: Громадянська війна, голод, сталінські репресії, терор.

І 1945 рік, перемога над фашистським звіром, була єдиною річчю, якою кожен росіянин, кожен радянський громадянин міг дійсно пишатися.

Багато державних архівів зараз закрито, але є й інші способи відновити минуле, каже Олег Будницький. Є безліч неопублікованих щоденників і заміток, написаних навіть у радянський період без будь-якої надії на публікацію.

Буквально в кожному щоденнику радянського солдата, який був у Німеччині в той період часу, можна знайти доволі відвертий опис звірств або чогось подібного.

Дивно, але в мене був доступ до машинопису військового щоденника, який вів лейтенант Володимир Гельфанд, молодий єврейський солдат з України. Він був переконаним сталіністом і членом комсомолу.

Попри заборону на ведення щоденників через загрозу безпеці, він описував усе як було протягом усієї війни. Я зателефонував його синові Віталію, який зараз живе в Берліні, він виявив військові щоденники, коли розбирав папери батька після його смерті.

"Батько писав щоденник для себе. Він був молодий і безстрашний, лише 18 років на початку війни, майже ще дитина. Коли війна йде щодня, ти не думаєш, що те, що ти пишеш, може бути для тебе небезпечним. Він писав, бо не міг не писати. Він просто мусив усе це писати".

Віталій зачитує мені з рукопису неприкрашену картину безладу в регулярних військах Червоної армії.

20 липня 1942 року, село Белінське.
Війська виснажені. Багато офіцерів переодяглися в цивільний одяг. Більшість кинули зброю. Деякі командири зірвали свої відзнаки. Такий сором. Така несподівана і сумна невідповідність газетним звітам.

Гельфанд описує жалюгідні пайки, що виділяються фронтовим військам, людей, яких мучили воші та голод, і людей, які крали у своїх товаришів речі, навіть їхні чоботи.

Коли Червона Армія просувалася на захід, у лівго фашистського звіра, як його називала радянська преса, плакати вбивали в голови солдатів: "Солдат! Ти тепер на німецькій землі. Час помсти настав!".

Червона Армія рухалася на захід зі штрафними батальйонами попереду, що склалися з ув'язнених та інших небажаних елементів, якими можна було жертвувати на мінних полях. Сотні тисяч німецьких цивільних осіб тікали перед ними, кидаючи домівки, повні запасів, які вражали, тішили, але також і злили радянських солдатів. Уперше в житті вісім мільйонів радянських людей опинилися за кордоном.

Радянський Союз був закритою країною. І те, що вони знали про зарубіжні країни, це безробіття, голод, експлуатація бідних багатими тощо. І коли вони увійшли в Європу, вони побачили щось зовсім відмінне від сталінської Росії.

І особливо в Німеччині. І вони були справді розлючені, бо не могли зрозуміти, чому, будучи такими багатими, німці прийшли в Росію. Але гнів на німців не був єдиною мотивацією для сексуального насильства. Будь-хто, хто вступав на німецьку територію, був готовий до розграбування.

Історик Ентоні Бівор читає з доповіді високого рівня про поводження з жінками, звільненими з нацистських таборів. І пам'ятайте, тут ідеться про те, як радянські солдати поводитися з радянськими жінками. У місті Бунцлау понад 100 жінок і дівчат перебувають у штабі, але там немає охорони.

Через це відбувається багато правопорушень і навіть зґвалтувань жінок, які живуть у цьому гуртожитку, різними солдатами, які входять у гуртожиток вночі і тероризують жінок.

Марія Шаповал сказала: "Я чекала на Червону Армію дні й ночі. Я чекала свого звільнення, а тепер наші солдати поведуться з нами гірше, ніж німці. Я не рада, що я жива".

У ніч з 14 на 15 лютого, в одному з сіл, де паслася худоба, каральна рота під командуванням, або якщо це була не каральна рота, боюся, що вони повинні були бути такими. Це були ті самі штрафні батальйони?

Так.

Вони були свого роду повністю криміналізовані внаслідок жорстокості. Я маю на увазі, що їх змушували йти по мінах перед іншими військами. Їм говорили, що вони повинні спокутувати свій борг перед батьківщиною своєю власною кров'ю.

Бівор виявив ще кілька тривожних документів у Державному архіві Російської Федерації. Вони датуються кінцем 1944 року і були відправлені НКВС, таємною поліцією, своєму начальнику в Москву. Ці звіти були надіслані Берії, і потім передані Сталіну, і ви можете бачити за позначками на них, були вони прочитані чи ні. Вони повідомляли про масові зґвалтування у Східній Пруссії і про те, як німецькі жінки намагалися вбити своїх дітей і накласти на себе руки.

І нацисти швидко скористалися шансом зобразити радянського ворога як звіра. Пропаганда уряду, звісно, почалася з Неммерсдорфа в жовтні 1944 року, коли було перше вторгнення на територію Рейху в Східній

Пруссії. Були історії про жінок, розіп'ятих на дверях комор після згвалтування тощо.

Звісно, Геббельс ухопився за цю можливість і привіз знімальні групи та фотографів. В епізоді нацистської кінохроніки Deutscher Wochenschau члени Фольксштурму, німецької народної гвардії, дивляться на понівечені трупи жінок і дітей, що лежать на землі. І цікаво, що перша реакція в Німеччині була не сприймати це всерйоз, тому що вони думали, що це, ймовірно, пропаганда міністерства.

Реальність почала справді доходити до людей тільки тоді, коли біженці зі Східної Пруссії почали прибувати в середині та наприкінці січня і на початку лютого 1945 року зі своїми історіями про те, що відбувалося в Східній Пруссії, Померанії та, звісно, Сілезії. І тоді, я думаю, жінки Берліна почали усвідомлювати, з чим їм доведеться зіткнутися.

Стоячи перед досить скромною діорамою Битви за Берлін у величезному московському музеї Другої світової війни, я спробувала уявити, що відчував Юрій Ляшенко після чотирьох років боїв.

Чи бачили ви, як поставили прапор на Рейхстаг? Ні, коли прапор ставили на Рейхстаг, ми все ще билися на різних поверхах і дахах.

І що ви відчули, коли побачили цей червоний прапор?

О, ми всі кричали: "Це наше, це наше, це наше!" Таке відчуття, як би це сказати, радості, чистої радості. Усе літало в повітрі. Солдати стріляли в небо з пістолетів, з кулеметів, з гвинтівок. Деякі навіть стріляли з гармат.

Але їм доводилося бути обережними, щоб ніхто не постраждав.

Берлін був кінцевою точкою. Коли прем'єр-міністр Великої Британії Вінстон Черчилль оголосив про перемогу в Європі 8 травня, він підкреслив вдячність нації Червоній армії.

"Сьогодні, можливо, ми будемо думати насамперед про себе. Завтра ми віддамо особливу данину поваги нашим героїчним російським товаришам, чия майстерність на полі бою стала одним із великих внесків у загальну перемогу".

Поки лідери союзників піднімали келихи шампанського, бренді або горілки, на вулицях Берліна панував хаос.

Ентоні Бівор каже, що багато виснажених битвами солдатів шукали забуття в алкоголі і цитує найвідомішого військового кореспондента Радянського Союзу, Василя Гроссмана. Ця відчайдушна потреба в алкоголі навіть привела їх до того, що вони пили формальдегід, який знаходили в лабораторіях. Навіть у день перемоги Василь Гросман

описує, як усі ці солдати знайшли банки з хімікатами в Тиргартені в Берліні й почали їх пити. І всі вони осліпли, збожеволіли і загинули внаслідок цього.

Інша сторона, звісно, і одна з найжахливіших сторін, була результатом алкоголю. Вони часто не могли виконати свої сексуальні функції і тому часто мстилися жінкам, використовуючи замість цього пляшку або щось інше, жахливе.

Деякі солдати Червоної армії поводитися зовсім по-іншому. Ветеран Юрій Ляшенко згадує, як вони роздавали хліб, а не помсту. "Звичайно, ми не могли нагодувати всіх, але ділилися тим, що в нас було, з дітьми. Я пам'ятаю маленьких дітей, які були в жаху. Я пам'ятаю вираз їхніх очей. Це було жахливо. Мені було їх шкода".

Ви, безумовно, чули, що в той час багато жінок були зґвалтовані радянськими солдатами.

"Я не впевнений. Ну, у нашому підрозділі такого не було. Але, звісно, такі речі траплялися. Усе залежало від характеру людей. Люди були різні скрізь. Одна людина допомагала, інша зловживала. Наміри людини не написані на її обличчі, тож ти не міг знати", - каже ветеран Червоної армії Юрій Ляшенко.

За кілька хвилин ми почуємо точку зору жінок у місті, де проявлялися найгірші сторони людства. Отже, в одній із художніх галерей на Фазаненштрассе я зустріла дуже милу співробітницю галереї на ім'я Лінн.

І вона сказала, що збирається познайомити мене з охоронцем, який може розповісти нам, де знаходяться ці підвали. Ходімо. Кілька сходинок із червоної цегли.

У цій спеціальній програмі "Зґвалтування Берліна" на BBC World Service я розслідую сексуальне насильство 1945 року, коли Червона армія завоювала Німеччину та її столицю, Берлін. Це історія, яку багато жінок ніколи не змогли розповісти, і вона містить деякі тривожні матеріали.

Тут були металеві двері, схожі на двері бункера, які можна було повністю закрити. Стіни тут цегляні та почорнілі, і ви можете зрозуміти, чому це було схоже на проживання в печері. Що трапилося в цьому підвалі? Які секрети він зберігає? Я змогла це уявити завдяки щоденнику, який вела одна жінка в Берліні в період визволення, що зберігся і пізніше став бестселером, хоча десятиліттями ніхто не знав її імені.

Вона з іронією описує себе і своїх товаришів по печері в бомбосховищі.

"Молодий чоловік у сірих штанах і рогових окулярах, який при найближчому розгляді виявляється молодою жінкою. Три старші сестри,

всі кравчині, згрудилися разом, як велика чорна ковбаса. А потім я, блідолиця блондинка, завжди одягнена в одне й те саме зимове пальто".

Анонімний автор була журналісткою, яка багато подорожувала на початку 30-х років. Вона почала писати 20 квітня 1945 року, всього за десять днів до самогубства Гітлера. Мається на увазі, що вона підтримувала нацистський режим.

"Я дихала тим, що було в повітрі", - розмірковує вона, і тому може здатися важким ототожнити себе з нею. І все ж мене приваблювала її чесність і проблиски гумору. Поки печерні мешканці чекали прибуття Червоної армії, вони жартували, що краще росіяни зверху, ніж янки над головою: з'валтування краще, ніж бути знищеним бомбами.

Але вони заціпеніли від страху, коли з'явилися російські солдати і спробували витягнути з підвалу жінок. Вони благали анонімну авторку щоденника використати свої знання російської мови і поскаржитися радянському офіцеру, і їй вдалося знайти одного.

Мабуть, Сталін заявив, що такого роду речі не повинні відбуватися. Але це відбувається в будь-якому разі. Офіцер знизує плечима.

Один із двох солдатів, які зазнали догани, висловлює своє обурення, його обличчя перекошене від гніву. "Що ти маєш на увазі? Ти хіба не знаєш, що німці зробили з нашими жінками?" - кричить він. "Вони забрали мою сестру і..." Офіцер заспокоює чоловіків і виводить їх назовні.

Дружина пекаря хрипло запитує: "Вони пішли?" Я киваю, але щоб переконатися, виходжу в темний коридор. І тут вони мене схопили. Ті чоловіки чекали в засідці.

Авторка щоденника жорстоко з'валтована і майже задушена. Мешканці підвалу, щоб урятувати свою шкуру, зачинили двері перед нею. Нарешті, дві залізні засувки відчинилися.

"Мої панчохи спущені до взуття. Я все ще тримаюся за залишки пояса для підв'язок. Я починаю кричати: "Ви свині! Тут мене двічі з'валтували поспіль, а ви зачинили двері й залишили мене лежати як шматок бруду"".

Тим часом на околиці Берліна наш 22-річний автор щоденника Червоної армії, лейтенант Володимир Гельфанд, кружляв на велосипеді, уперше в житті катався на ньому, коли натрапив на групу німецьких жінок із вузлами. Він описав цю зустріч у своєму власному, настільки ж яскравому і шокуючому щоденнику.

25 квітня.

"Я запитав жінок ламаною німецькою, чому вони покинули свої будинки, і вони з жахом розповіли мені про першу ніч прибуття

Червоної армії. "Вони тикали в мене сюди," - пояснила красива німецька дівчина, піднімаючи свою спідницю. "Усю ніч. Вони всі були в прищах, і всі вони залазили на мене і тикали, їх було не менше двадцяти". Вона вибухнула сльозами.

"Вони згвалтували мою доньку на моїх очах," - додала її бідна мати, - "і вони можуть знову повернутися і знову згвалтувати її."

Ця думка жахала всіх. "Залишся тут," - дівчина раптово кинулася до мене. - "Спи зі мною. Ти можеш робити зі мною все, що хочеш, але тільки ти один".

Опис Гельфандом травмованої дівчини та її матері підтверджує щоденник безіменної жінки. Вона розуміє, що їй потрібно знайти одного високопоставленого вовка, щоб запобігти груповому згвалтуванню з боку чоловічих звірів, вона знаходить такого, і стосунки між агресором і жертвою стають більш транзакційними і більш неоднозначними.

"Не можна сказати, що майор гвалтує мене. Чи роблю я це заради бекону, масла, цукру, свічок, консервованого м'яса? Якоюсь мірою, я впевнена, що так. Крім того, мені подобається майор, і що менше він хоче мене як чоловік, то більше він мені подобається як людина".

Щоденник переконливо показує, як нові стосунки виникають на руїнах зруйнованого міста, і політичні вірності відкидаються, коли домогосподарки вирізають свастики з червоних прапорів і замінюють їх на серп і молот.

Коли наречений авторки анонімного щоденника повернувся зі Східного фронту, вона вручила йому стопку своїх зошитів. "Я бачила, як Герхард був вражений. З кожним реченням він ставав холоднішим. Для нього я була зіпсована раз і назавжди.

"Ви всі перетворилися на купу безсовісних сук, кожна з вас у будівлі. Жахливо бути поруч із вами!"

І вона отримала таку саму реакцію, коли її щоденник було опубліковано німецькою мовою 1959 року. Її відверті розповіді про вибір, який вона робила, щоб вижити, зазнавали нападок за те, що вони паплюжать честь усіх німецьких жінок. Не дивно, що авторка не дозволила перевидавати книгу до своєї смерті.

Але наскільки можна довіряти її версії подій?

Мені потрібно було знайти когось, хто міг би розповісти мені віч-на-віч про те, що сталося в німецькій столиці. Звісно, більшість жінок, які були згвалтовані наприкінці Другої світової війни, вже померли, але нам вдалося знайти одну жертву.

Зараз вона живе в Гамбурзі, і я поїхав потягом, дві години на північ від Берліна, щоб зустрітися з нею та почути її історію. Інгеборг Буллерт, бадьора жінка з великою золотою брошкою і напрочуд міцним рукостисканням, зустріла нас у своїй квартирі і готує нам каву. Її вітальня прикрашена фотографіями котів і книжками про театр.

У 1945 році Інгеборг було 20 років, і вона мріяла стати актрисою. Вона пройшла прослуховування в Рейхстатетральній камері режиму і отримала грант, але при цьому була вагітна від одруженого чоловіка, який воював на Східному фронті.

Якою була ваша ситуація? Ви жили з матір'ю?

11 квітня 1945 року я народила дитину, і одразу після пологів мені довелося піти з лікарні, щоб дати місце людям, які постраждали від російських бомб.

"Я досі бачу, як іду вулицею з крихітною дитиною на руках, а коли приходжу додому, одразу спускаюся в підвал. Води не було, електрики не було, і я пам'ятаю, як ми ходили в туалет, виливаючи відра з вікна".

Інгеборг жила на Фазаненштрассе, елітній вулиці в районі Берліна Шарлоттенбург.

І раптом у цей цивільний район увійшли танкові війська, і навколо лежало багато-багато трупів росіян і німців.

"Ви знаєте сталінську трубу? Особливий шум бомб, що летять, у росіян? Це звучало як..."

Коли Інгеборг повернулася з лікарні, сусіди несхвально подивилися на її новонародженого сина і сказали, що не думають, що він виживе в бомбосховищі. Порівняно з ними ворог здавався добродушним.

"Пам'ятаю, першою росіянкою, яка зайшла в підвал, була жінка-солдат. Я тримала дитину в кошику, і вона дуже тепло поставилася до неї і запитала, скільки їй років".

Друга зустріч Інгеборг із Червоною армією була не настільки приємною.

Вона вийшла з підвалу нагору, щоб пошукати шматок мотузки для гніту.

"Раптом з'явилися двоє росіян. Якби я залишилася в погребі, зі мною б цього не сталося. І вони направили на мене свої пістолети, росіяни. На той час я мала гарний вигляд, була молода. І один із них змусив мене оголитися і з'валтував.

Потім вони помінялися місцями, і інший теж зґвалтував мене. Але вони не завдавали мені садистської шкоди. Вони лише слідували своєму сексуальному бажанню. Я досі пам'ятаю, що думала, що помру, що вони мене вб'ють".

Інгеборг намагалася забути про те, що з нею сталося, і жити далі. Їй нещодавно виповнилося 90 років, вона любить Моцарта і праліне.

Що ви відчували потім з приводу того, що сталося?

"Це було скоріше обурення тим, що цьому не запобігли в такому великому місті, як Берлін. Я звинувачувала німецьку армію, вермахт, у тому, що вони не захистили мене, не захистили жінок і не запобігли цьому".

Ви зберігали це в таємниці майже все своє життя.

"Моя мати навіть бігала і хвалилася, що її доньку не чіпали. Було важко розповісти будь-кому або їй самій про те, що сталося насправді".

Чи розуміли ви, що в Берліні гвалтують і інших жінок та дівчаток?

"Це був загальновідомий факт. Усі жінки у віці від 15 до 55 років мали йти до лікаря, щоб отримати цю довідку і перевіритися на захворювання, що передаються статевим шляхом. Якщо в них не було цієї довідки, вони не отримували талони на харчування. Я добре пам'ятаю, що у всіх лікарів, які видавали довідки, були повні зали очікування".

Які були масштаби зґвалтувань?

Найчастіше наводиться цифра - приголомшливі 100 000 жінок у Берліні та 2 мільйони на території Німеччини. Це говорить режисерка-феміністка Хельга Зандер, яка почала дослідження для документального фільму у 80-х роках. Ми зустрічаємося з нею в кафе в Шарлоттенбурзі.

Моїм головним завданням було з'ясувати, що таке масове зґвалтування, тому що в усій літературі про Другу світову війну і після неї завжди був натяк на те, що були масові зґвалтування. Я сподівалася, що отримаю гроші від різних телеканалів, але всі телеканали відсилали мене без інтересу, та й не хотіли порушувати хороші відносини з Росією. Слухаючи Хельгу, я зрозуміла, чому зґвалтування так довго ігнорували.

Крім громадського осуду, у Східній Німеччині було блюзнірством критикувати радянських героїв, які перемогли фашизм, тоді як на Заході, через стіну, почуття провини за злочини нацистів робило німецькі страждання недоторканими. Хельга не здавалася. Вона відкопала деякі з небагатьох лікарняних карт, що збереглися, і віддала їх

статистику для екстраполяції. Її висновок може бути спірним, але що можуть розповісти нам ці документи?

Я підійшла до значної будівлі з червоної цегли, в якій раніше був завод з виробництва боєприпасів, а тепер розташовується земельний архів, державний архів Берліна. Мене зустрічає архіваріус Мартін Люхтерханд, який збирається показати мені схованку з документами з Нойкельна, одного з 24 берлінських районів, що дивом уціліли. Багато з зґвалтованих німецьких жінок вирішили зробити аборт, і ці документи дають деякі реальні цифри.

Але навіть вони мають попередження. Поки світло горить тільки в цій зоні, а в інших місцях темно, ми не можемо сказати нічого про Берлін загалом. Перед нами на столі лежать три сині картонні папки. Листи з липня 1945 року по жовтень, я думаю. На першій сторінці - довгий список імен із цифрами навпроти них. Спочатку вказано адресу, потім - термін вагітності.

А потім вказана дата, коли вони отримали дозвіл на аборт. Третя людина в цьому списку - фрау Сімон. Тут говориться, що вона була на шостому-сьомому місяці вагітності.

Так. Вона просто сказала, що її зґвалтували якісь росіяни. І цього достатньо, щоб лікарі ухвалили рішення.

Це показує, наскільки важкою була ситуація і що вони дійсно хотіли їм допомогти. Адже до цієї особливої ситуації наскільки легко було зробити аборт у Німеччині? Чи було це досить просто чи ні? У певному сенсі це було неможливо. У статті 218 Strafgesetzbuch йдеться, що робити аборти заборонено.

За часів нацизму?

У всі часи: до нацистів, за часів нацистів, після нацистів. У цих жінок було невелике вікно через особливу ситуацію, пов'язану з масовими зґвалтуваннями в 1945 році. Загалом 995 клопотань про аборт було схвалено цим бюро в період з червня 45-го по 46-й рік.

Це просто приголомшує. У папках понад тисячу тендітних клаптиків паперу, різного кольору і розміру. Літанії страждань, написані дитячим круглим почерком або старомодною гострою німецькою.

Що це за історія?

"Ейдерштадт. Я клянуся. Клянуся, що 20 лютого 1945 року мене зґвалтували російські солдати. Тобто це була квартира моїх батьків, і в цей же час вони перебували в тій кімнаті".

Отже, вони були свідками зґвалтування?

"Так, вони були свідками зґвалтування".

Історикиня Атіна Гроссман узяла до рук збільшувальне скло і зазначила, що жінки використовували нацистську термінологію.

Вони не говорили, що мене зґвалтував окупаційний солдат. Вони дуже чітко використовували націонал-соціалістичну мову, расову мову. Начебто вони описували сцену, яку вже бачили в кіно, бо саме це нацистська пропаганда казала їм, що так і буде, що Совети - це монголи-мародери, які, подібно до варварів Чингісхана, прийдуть через східні степи, проникнуть до Німеччини та вбиватимуть жінок.

А ось деталь бельетажу. Тут написано "русский". Росіянин.

Ще один росіянин. Сильно п'яний. Американець.

А, американець. Що йдеться в цьому листі? У вересні 1945 року була невелика вечірка. Вони теж трохи випили, а потім її зґвалтував американець, і вечір мав наслідки.

Але, так, схоже, що вона добровільно пішла на вечірку, влаштовану американськими солдатами. І ось лікарі мають вирішити, вірити їй чи ні. П'яний росіянин був прийнятий як причина, але як щодо іншого солдата в Берліні? Що ж із тими іншими солдатами?

Кореспондент Бі-бі-сі Річард Дімблбі веде репортаж із Берліна в липні 1945 року, коли туди входили західні союзники.

Люди рухаються в апатії, немов не в силах сприйняти все, що сталося. Тільки в молодих дівчат, здається, вистачає сил посміхатися американським і британським солдатам, але вони чомусь завжди це роблять. Зґвалтування не обмежувалися Червоною армією.

У цьому були замішані всі війська союзників. Боб Лілі - історик з Університету Північного Кентуккі, який виріс, слухаючи військові розповіді свого батька за обіднім столом. Але коли він отримав доступ до записів про військові процеси в США, йому довелося відкинути сімейні почуття.

Його книга "Взяті силою" викликала стільки суперечок, що спочатку жодне американське видавництво не захотіло до неї торкатися, і вона вийшла спочатку у Франції. Лілі підрахував, що в 1942-45 роках американські солдати здійснили 14 000 зґвалтувань в Англії, Франції та Німеччині. Зґвалтувань в Англії було дуже мало, але щойно солдати перетинали Ла-Манш, спостерігався сплеск зґвалтувань.

Зґвалтування стали проблемою як для суспільних відносин, так і для дисципліни в армії, і Ейзенхауер сказав: "Страчувати солдатів там, де

вони скоїли злочин", і дозволив публікувати страти в таких виданнях, як військова газета під назвою "Зірки і смуги".

У Німеччині був великий, величезний сплеск. А чи були страчені солдати тільки за зґвалтування?

О так.

Але не в Німеччині?

Ні. Жодного солдата не було страчено за зґвалтування або вбивство німецького громадянина. За скромними підрахунками Ліллі, кількість зґвалтувань, скоєних американськими військами в Німеччині в 1945 році, становила 11 040, і нові дослідження продовжують з'являтися.

Але в той час нікому не було діла до німців. "Вони просто німці", - каже один з американських адвокатів, Атіна Гроссман. Дійсно, було багато людей, зокрема єврейських жінок, яким самим доводилося побоюватися зґвалтувань з боку радянських солдатів, які говорили: "Дивіться, вони це заслужили".

Кому яке діло до того, що сталося з цими людьми після того, що було зроблено? Тому сексуальне насильство, хоча воно і стало предметом розмов жінок у Берліні, приховувалося від офіційних очей. Мало хто повідомляв про це, і ще менше хто слухав. Лише 2008 року, коли багато жертв уже померли, психолог Філіп Куверт першим провів наукове дослідження посттравматичного стресового розладу, спричиненого сексуальним насильством у воєнний час.

Іноді в газетах писали, що це табу, але, на мій погляд, це не було справжнім табу, тому що справжнє табу - це те, про що ви майже не знаєте. Будучи дитиною, я знав, що існують масові поховання. Це не було приховано, так би мовити.

Але, з іншого боку, ніколи не було можливості якось офіційно визнати існування тих, хто вижив. Проте 2008 року вийшла екранізація щоденника анонімної берлінської жінки під назвою "Аноніми". Він не зовсім передав несентиментальний тон книги, але справив катарсичний ефект у Німеччині, спонукаючи багатьох жінок почати говорити, тому що цього разу люди були готові слухати.

Це був мейнстрімовий фільм. Головна акторка, наприклад, Ніна Госс, - одна з найвідоміших німецьких акторок на сьогоднішній день. І я вирішив, що якщо ми хочемо достукатися до жінок, то це хороший шанс, і це був останній шанс, так чи інакше.

Ми провели свого роду прес-конференцію, а наступного дня я сидів тут, у цій кімнаті, а телефон дзвонив і дзвонив. У своїй клініці при Грайфсвальдському університеті, оточеній листяним парком, Філіп у

підсумку обстежив усього 27 літніх пацієнтів. За його словами, соціальне визнання - це важливий крок у процесі одужання.

Але, як і у випадку з багатьма сім'ями в Німеччині та Росії, травма виявилася ближчою до дому, ніж припускали психологи.

Минулого року я зустрівся зі своїм старшим братом у Берліні, ми випили трохи вина, і він раптом розповів мені, що мій батько, будучи хлопчиком, під час їхньої втечі із Західної Пруссії, став свідком зґвалтування його матері російським солдатом. Я був приголомшений. Мій брат сказав: "О, Філіпе, я думав, що ти проводив дослідження, тому що знав про це".

У старому Радянському Союзі 9 травня відзначали як День Перемоги у Великій Вітчизняній війні, як і сьогодні, з інтенсивністю релігійного ритуалу. Віра Дубина, молода історикиня з Гуманітарного університету в Москві, каже, що нічого не знала про зґвалтування, доки стипендія не привела її до Берліна.

"Про це ніхто не говорить, тому я намагаюся пояснити, що це дуже важлива тема". Віра Дубина 2010 року написала статтю про дискурс навколо зґвалтувань у воєнний час, або про відсутність такого, але редактори переробили її, зробивши акцент на німецькій провині. "Мою статтю ніхто не захотів друкувати, а російські ЗМІ відреагували на це дуже агресивно.

Це неправда, і так далі, і так далі". І це все ще колективна травма. Всередині все ще є росіянин, а також німці, але німці говорять про це, а росіяни - ні.

Я просто думаю, що нове покоління - це просто жертви цієї нової ідеології про Другу світову війну. Це просто міф. Ніхто більше не проводить розслідувань. Вони просто вихваляють нашу перемогу. Міфологізують. Так, міфологізують. І я вважаю, що вони мають це знати. Така доля історії - переписувати її на догоду нинішнім інтересам. Ось чому так цінні розповіді з перших рук.

Від тих, хто сміливо займається цією темою зараз, у похилому віці, як ветеран Ляшенко та Інгеборг Буллїт, і від тих, хто молодший, хто доклав олівець до паперу на місці.

Віталій Гельфанд, син нашого автора червоноармійського щоденника, лейтенанта Володимира Гельфанда, не заперечує, що багато радянських солдатів проявили у Другій світовій війні велику хоробрість і самопожертву. Але це ще не вся історія.

"Люди не йшли строем у бій. Вони не зустрічали смерть із суворими посмішками і піснями про батьківщину. Тут було все. Боягузтво. Підлість. Ненависть. Мародерство. Зрадництво. Дезертирство. Крадіжки

серед солдатів і офіцерів. Алкоголізм. Були зґвалтування, вбивства. Військові нагороди отримували ті, хто їх зовсім не заслуговав".

Нещодавно Віталій дав інтерв'ю на російському радіо, що спричинило антисемітський тролінг у соціальних мережах: мовляв, щоденники - фальшивка, і він має виїхати до свого Ізраїлю. Він намагається домогтися їхньої публікації в Росії, але до цього ще далеко.

"Якщо люди не хочуть знати правду, вони просто обманюють себе. Весь світ це розуміє. Розуміє і Росія. І люди, які стоять за цими новими законами про минуле, що ганьбить, навіть вони це розуміють. Ми не зможемо рухатися вперед, поки не озирнемося назад".

Я Люсі Еш, і ви слухаєте "Зґвалтування Берліна". Продюсером виступила Дороті Февер. Остання сцена. Кладовище Трассер біля Ліліенталя.

Тут знаходиться єдиний знайдений мною напис, що згадує про зґвалтування. Я з Ельфрідою Мюллер із берлінського Бюро громадського мистецтва. Зовсім поруч із воротами стоїть гранітний камінь, а на ньому - великий вінок із кремовими, жовтими і червоними квітами та стрічкою з німецьким прапором.

Ви можете прочитати мені напис, Ельфрідо?

"Проти війни і насильства, жертвам вигнання, депортації, зґвалтування і примусової праці. Невинні діти, матері, жінки та дівчата. Їхні страждання у Другій світовій війні мають бути незабутніми, щоб запобігти стражданням у майбутньому".

І ви цілком можете пройти повз, чи не так? Я думаю, що це не зовсім меморіал, це свого роду колективна могила.